

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ (Δεκέμβριος 2009)

Συγγραφέας: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΒΛΑΝΤΟΥ

1. Ο Διεθνής ρόλος της Αθήνας στην πρόταση για το νέο ΡΣΑ

Στο θεσμοθετημένο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ) προβάλλονται στόχοι και επιδιώξεις συνδεδεμένοι άμεσα με το ρόλο της Αθήνας, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο[1]. *«Η ενίσχυση και εδραίωση του ρόλου της Πρωτεύουσας ως «πόλης-πύλης» και ως περιφερειακού μητροπολιτικού πόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)», με προσδιορισμό και ενίσχυση δραστηριοτήτων διεθνούς εμβέλειας, αναδεικνύονται σε «βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου».*

Στην ίδια κατεύθυνση, στο Σχέδιο Νόμου (ΣΝ) για το νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αττικής (ΡΣΑ), που δόθηκε σε δημόσια διαβούλευση τον Απρίλιο 2009 (στο εξής νέο ΡΣΑ χάριν συντομίας), ο διεθνής ρόλος της Αθήνας, ζήτημα καθ'όλα περιθωριοποιημένο στο ισχύον ΡΣΑ (ν. 1515/1985), επανέρχεται ως ζήτημα αιχμής, ως μείζον στόχος[2]. Με δεδομένο τον κυρίαρχο ρόλο των μητροπόλεων, *«η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και ενίσχυση του ρόλου της Αθήνας ως διεθνούς και ευρωπαϊκής μητρόπολης και ως «πόλης-πύλης» για τη νοτιοανατολική Ευρώπη»* προσδιορίζεται ως μία από τις τρεις ενότητες στρατηγικών στόχων του νέου ΡΣΑ.

Το γεγονός είναι θετικό και ευπρόσδεκτο. Φέρνει στο φως τη συσχέτιση των προοπτικών ανάπτυξης του εθνικού χώρου με τις ευρωπαϊκές διαδικασίες και τις προοπτικές στο διεθνή χώρο. Αντανακλά τις νέες προκλήσεις, αλλά και τον προβληματισμό, που ανοίγουν στη χώρα μας η βελτίωση της γεωπολιτικής της θέσης και οι πολιτικές της ΕΕ για μια ανταγωνιστική και βιώσιμη Ευρώπη, με περιφερειακές

διαφορετικότητες, με βιώσιμες ευρωπαϊκές πόλεις. Ωστόσο οι όποιες θεσμικά κατοχυρωμένες δεσμεύσεις και οι εξαγγελίες κρίνονται από την εφαρμοσιμότητά τους. Δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά αντίθετα στοχεύουν στην παραγωγή συγκεκριμένων απτών αποτελεσμάτων[3]. Ποιά λοιπόν επιχειρησιακά εχέγγυα παρέχονται με το ΣΝ για το εγχείρημα; Πώς εξειδικεύονται; Με ποιές κατευθύνσεις και συγκεκριμένα πολιτικά ενεργήματα επιχειρείται η πραγμάτωσή του;

Το ΓΠΧΣΑΑ, καθαρά στρατηγικού χαρακτήρα, περιορίζεται σε γενικόλογη διατύπωση απαρίθμησης στόχων, αρχών και γενικών κατευθύνσεων, χωρίς ειδικότερη αναφορά σε εκτίμηση, αξιολόγηση και προγραμματισμό, συγκεκριμένων πολιτικών παρεμβάσεων και δράσεων. Προστρέχουμε συνεπώς στο νέο ΡΣΑ για μια πιο εμπειριστατωμένη ανάλυση της δυναμικής και των διαθέσιμων πλεονεκτημάτων του μητροπολιτικού κέντρου της Πρωτεύουσας, που επιτρέπουν τη διεκδίκηση πρωτεύοντος ρόλου στον ευρωπαϊκό και διεθνή στίβο. Μεστό ρητορικών διατυπώσεων το νέο ΡΣΑ υιοθετεί και στον τομέα αυτό, κατ'έξοχήν φιλόδοξους ειδικούς στόχους και κατευθύνσεις πολιτικής. Στη βάση συγκριτικών πλεονεκτημάτων για την *«κατάκτηση ευδιάκριτης ταυτότητας στο σύστημα των ευρωπαϊκών μητροπόλεων»*, οραματίζεται την ανάδειξη της Πρωτεύουσας *«ως μητροπολιτικού κέντρου προηγμένων υπηρεσιών,...ως διεθνούς κόμβου μεταφορών και διαμετακομιστικού εμπορίου, ως κέντρου έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, ως πολιτιστικής μητρόπολης,...ως κέντρου παροχής υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης και αθλητισμού»*.

Εν ολίγοις, το νέο ΡΣΑ προσδίδει στην Αθήνα ποικίλες και πολυδιάστατες ικανότητες, που της επιτρέπουν να διεκδικήσει ρόλο για τα πάντα. Κάθε περαιτέρω εξειδίκευση απουσιάζει. Ο επιχειρησιακός χαρακτήρας του σχεδίου, η στροφή προς συγκεκριμένες δράσεις, χρονικά προγραμματισμένες και οικονομικά εκτιμημένες, τρόπους και μέσα επίτευξης του επιθυμητού αποτελέσματος, παραμένει απόλυτα αδύναμος και μη ρεαλιστικός.

2. Φιλόδοξες προθέσεις και πραγματικότητα

Οι εξαγγελίες του νέου ΡΣΑ, στο βαθμό που εκφέρονται χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα, αναπόφευκτα εγείρουν εύλογα ερωτήματα: Είναι δυνατόν και πώς να ανταγωνιστεί η Αθήνα ευρωπαϊκές μητροπόλεις, που ήδη παρέχουν υψηλής ποιότητας υποδομή και εχέγγυα για ανάπτυξη δραστηριοτήτων, όπως η προώθηση της έρευνας και τεχνολογίας, ιδιαίτερα μάλιστα σε ποικίλους τομείς και κλάδους αιχμής; Είναι δυνατόν και πώς να αναχθεί η Αθήνα σε εστία προώθησης της ανάπτυξης και παροχής υπηρεσιών, σε ευρύτετες γεωγραφικές ζώνες, διαθέτοντας προς τούτο και τη δέουσα ευελιξία προσαρμογής στις συνεχείς διαφοροποιήσεις των αγορών; Επιχειρήματα που μπορούν να στηρίξουν μια θετική απάντηση δεν δίδονται σε όσα το νέο ΡΣΑ προτείνει και είναι δύσκολο, έως ανέφικτο, να εφευρεθούν.

Φαίνεται λοιπόν πως το νέο ΡΣΑ «σέβεται τις υπάρχουσες τάσεις», αλλά αγνοεί ή υποτιμά την πραγματικότητα. Στην επιδίωξή του να διαγράψει και καθοδηγήσει τις σχέσεις μεταξύ χωρικών, οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων για ένα «νέο Αθηναϊκό όραμα», χάνει κάθε αίσθηση ρεαλισμού. Όχι πως δεν αρμόζει στην Πολιτεία να έχει οράματα. Κάθε άλλο. Αρκεί να απορρέουν από μια ενδελεχή ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών παραμέτρων του θέματος, αντικειμενική εκτίμηση και αξιολόγηση των προσφερόμενων δυνατοτήτων και αδυναμιών, με τελικό προϊόν πολιτικές επιλογές και δράσεις ιεραρχημένες στη βάση προτεραιοτήτων.

Ας μη γελιόμαστε. Στις διεθνείς δημοσκοπήσεις η Αθήνα παρουσιάζεται με έναν από τους χαμηλότερους δείκτες ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας. Το επενδυτικό περιβάλλον της, όπως και όλης της επικράτειας, είναι καθαρά αρνητικό. Τα κύρια περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα προσδίδουν στην Πρωτεύουσα χαρακτήρα μητροπόλεως μεσαίου μεγέθους και δεν επιτρέπουν παρά μόνον τη δυνατότητα υπαγωγής της στις καλούμενες «μεσογειακές μητροπόλεις» περιφερειακής εμβέλειας[4]. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η αισθητική και λειτουργική απαξίωση του δημόσιου χώρου, η υστέρηση σε κοινωνικές υποδομές και νέες τεχνολογίες, η χαμηλή αισθητική ποιότητα των κτιρίων, δημόσιων και ιδιωτικών, η άναρχη αστική εξάπλωση, νόμιμη ή αυθαίρετη, αποτελούν αφ'εαυτών εγγενή, διαιωνιζόμενα προβλήματα αιχμής, στα οποία πρωτίστως οφείλει να δώσει λύσεις ο χωρικός σχεδιασμός.

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αιχμής, εάν και εφ'όσον επιτευχθεί,

ασφαλώς θα συμβάλλει καθοριστικά στη βίωση της Αθήνας που θα θέλαμε, με ανάκτηση του δυναμισμού και απόκτηση της ταυτότητας που σήμερα λείπει. Θα οδηγήσει σε βελτίωση της ποιότητας ζωής, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, διαμόρφωση ενός πλέον ελκυστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος και ενίσχυση της θέσης της πόλης στα Βαλκάνια, στη Μεσόγειο, στον ευρωπαϊκό χώρο. Η επιδίωξη όμως μεταπήδησης της Πρωτεύουσας σε επιχειρησιακό σύνδεσμο, πόλο έρευνας και τεχνολογίας στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, φαντάζει φιλόδοξη αλλά ανέφικτη.

Η Αθήνα βρίσκεται πολύ μακράν τέτοιων επιδιώξεων. Όχι πως δεν έχει δυνάμεις, ή δεν διαθέτει τα πλεονεκτήματα εκείνα και το ανθρώπινο δυναμικό που επιτρέπουν το άνοιγμα σε φιλόδοξους στόχους. Όμως δεν είναι, ούτε μπορεί να αναχθεί, και μάλιστα μεσοπρόθεσμα, σε μητρόπολη τεχνολογικής ανάπτυξης, πόλο οικονομίας και επιχειρησιακών δράσεων, διεθνή κόμβο διαμετακομιστικού εμπορίου.

3. Η Αθήνα ως πολιτιστική μητρόπολης

3.1. Στρατηγικά πλεονεκτήματα και προοπτικές

Στο πλαίσιο της νέας παγκόσμιας οικονομίας και του εντεινόμενου ανταγωνισμού, απαιτείται για την Αθήνα μια άλλη προοπτική. Υπάρχει τομέας πλέον αξιόπιστος, στον οποίον θα μπορούσε, χωρίς ουτοπίες και ψευδαισθήσεις, να στηριχθεί η κυρίαρχη θέση της, για ένα «*νέο Αθηναϊκό όραμα*». Αυτός του πολιτισμού, ως αξίας διαχρονικής άρρηκτα συνδεδεμένης με την ιστορία και το κάλλος του αττικού τοπίου. Αναμφίβολα, η Πρωτεύουσα διαθέτει τα συγκριτικά εκείνα πλεονεκτήματα που της επιτρέπουν να ανταγωνιστεί ως πολιτιστική μητρόπολης.

Το νέο ΡΣΑ δεν αγνοεί το γεγονός αυτό. Όμως προτανεύει και εδώ, η φιλοσοφία σχεδιασμού που διέπει το σύνολο των επιλογών του, μονοδιάστατη και κατ'επίφαση αναπτυξιακή, με πρόδηλη την ενίσχυση των υφιστάμενων τάσεων και τη νομιμοποίηση

των, ελλείπει σχεδιασμού, χωρικών παρεμβάσεων. Η επενδυτική, επιχειρηματική διευκόλυνση φαίνεται να αποτελεί βασική πρόνοια του σχεδιασμού, ενώ οι ποιοτικές παράμετροι περιθωριοποιούνται, προς εξυπηρέτηση ενός οράματος πολύ μακρινού από την καθημερινότητά μας [5].

Ως επακόλουθο, οι στόχοι εστιάζονται σε τομείς που διαπνέονται από την οικονομική και αναπτυξιακή διάσταση, ανάμεσα στους οποίους μνημονεύεται και ο πολιτισμός. Η ανάδειξη της πόλης ως κορυφαίας πολιτιστικής μητρόπολης, δεν αποτελεί το μείζονα στόχο, γύρω από τον οποίον οφείλει να αρθρώνεται το σύνολο των επιδιώξεων του σχεδιασμού. Η επανένταξη στην καθημερινότητα της φυσικής γοητείας και των αξιών που εκφράζουν τα κτίρια και τα μνημεία, η αναβίωση και ανάδειξη της πολιτισμικής ατμόσφαιρας και των στοιχείων ταυτότητας του αστικού περιβάλλοντος στο σύνολό τους, έμψυχων και άψυχων, χάνονται μέσα στις ποικίλες προτάσεις του ΡΣΑ, χωρίς κανένα χρονικό και οικονομικό προγραμματισμό. Η ίδια τύχη επιφυλάσσεται και για τη διατήρηση, προβολή, διαχρονική συνέχεια και περαιτέρω ανάπτυξη των υλικών και άυλων πολιτιστικών αγαθών. Η ακτινοβολία και η έλξη, που η πολιτιστική Αθήνα μπορεί να ασκήσει, δεν παραγνωρίζονται, αλλά και δεν αναγνωρίζονται, ούτε προβάλλονται ως το ισχυρότερο προτέρημα και στρατηγικό, συγκριτικό πλεονέκτημα της πόλης.

Ωστόσο, είναι γνωστό πως η Ευρώπη διαμορφώθηκε δια μέσου της πολιτιστικής ιστορίας της, από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα[6], που υπήρξαν θεμέλια της εσωτερικής συνοχής της Ευρώπης του σήμερα. Ιστορικές μελέτες μαρτυρούν τη συνέχεια αυτού του πολιτισμού[7], πορεία μακρόχρονη, κοινή στα καίρια χαρακτηριστικά της, που γέννησε τη φιλοσοφία, την επιστήμη, την τέχνη, τις αξίες και τα ιδεώδη που διαπνέουν την ευρωπαϊκή ενότητα.

Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα έγινε, το 1980, μέλος της τότε ΕΟΚ, παρά τη διόλου ανθηρή οικονομία της και τη δυσμενή γεωπολιτική θέση, αφού τη χώριζε από την Κοινότητα η χερσόνησος των Βαλκανίων και χώρες του τότε υπαρκτού σοσιαλισμού. Η ένταξη ήταν αποτέλεσμα συνδεόμενο περισσότερο με τον πολιτιστικό συμβολισμό και πολύ λιγότερο με τον πολιτικό και οικονομικό προγραμματισμό. Η Πρωτεύουσα, πολιτιστική εστία της Ελλάδας, έχει τη δυνατότητα, μέσω παρεμβάσεων για πιο ανθρώπινο περιβάλλον, ανάδειξη των πολιτισμικών της θησαυρών, ενίσχυση και εμπλουτισμό των πολιτιστικών υποδομών και

δραστηριοτήτων, να προβάλλει τις πολιτισμικές της αξίες, ενεργό ετερότητα πρότασης πολιτισμού με πανανθρώπινο ενδιαφέρον.

Στην ίδια κατεύθυνση οδηγούν και άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα, στενά συνδεδεμένα με την ταυτότητα και αναγνωρησιμότητα του πολιτιστικού πλούτου. Το αττικό τοπίο, μοναδικού φυσικού κάλλους και αισθητικής, που παρά την έντονη υποβάθμισή του (ενίοτε μη αναστρέψιμη) από την ανθρώπινη απληστία και αμέλεια, εξακολουθεί να παραμένει πολύτιμο ενδογενές χαρακτηριστικό της πόλης. Το κλίμα της Αττικής, που ευνοεί και προσφέρεται για την ανάπτυξη ποικίλων κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων. Σωρευτικά δρα και η αστικότητα, στοιχείο χαρακτηριστικό και αδιάλειπτο της Πρωτεύουσας, με θετικές επιρροές σε παραμέτρους όπως, η ζωντάνια της κοινωνικής ζωής και η ένταση των αλληλεπιδράσεων[8]. Ενθαρρυντικό και το γεγονός ότι, στο σημερινό πολιτικό γίνεσθαι του ευρωπαϊκού χώρου, όπως αυτός μεταλλάσσεται με τη διεύρυνση στα κεντρικά και ανατολικά ευρωπαϊκά κράτη, η μητρόπολη της Αθήνας από περιφερειακή, ως προς τη γεωγραφική της θέση, γίνεται περισσότερο κεντρική, κάτι που ενισχύει τη θέση της ως «πόλης-πύλης» στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και το ρόλο της στα Βαλκάνια.

3.2. Ο πολιτισμός ως στοιχείο ταυτότητας του Ευρωπαϊκού χώρου

Στο διακύβευμα αυτό δεν είμαστε μόνοι. Σύμμαχός μας η ευρωπαϊκή πραγματικότητα, οι ευρωπαϊκές πολιτικές στις οποίες ισότιμα μετέχουμε.

Αφετηρία για την ενοποίηση της Ευρώπης, με βάση τις ανάγκες της δεκαετίας του '50 για οικονομική ανόρθωση και ασφάλεια, ήταν ο τομέας της οικονομίας. Αργότερα το 1992, το άρθρο 128 της Συνθήκης του Μάαστριχτ προσέδωσε, για πρώτη φορά, θεσμικό χαρακτήρα στον πολιτισμό. Παρά ταύτα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν δίστασε, εξ'αρχής, να αναλάβει δράση στον πολιτιστικό τομέα, παρακάμπτοντας τα προβλήματα που δημιουργούσε το νομικό κενό των ιδρυτικών Συνθηκών[9], γιατί αυτό υπαγορευότανε από το αίσθημα των ευρωπαίων πολιτών, ως

κοινωνικοοικονομική και πολιτική ανάγκη.

Σήμερα, αυτό που είναι η Ευρώπη, αυτό που μπορεί περαιτέρω να γίνει είναι προεχόντως ο πολιτισμός της, που οδηγεί σε εσωτερικές διεργασίες και σε ανθρωπισμό και συμβάλλει στη δημιουργία ευρωπαϊκής συνείδησης. Τούτο δεν σημαίνει πως περιθωριοποιούνται η πολιτική, η επιστήμη, η οικονομία, που μέσω του ευρώ οδηγεί σε μια όλο και πιο στενή ένωση των λαών. Όμως η Ευρώπη δεν εδράζεται απλώς στην οικονομία της αγοράς και ασφαλώς δεν μπορεί να συρρικνωθεί σ' αυτήν. Οι προοπτικές της είναι πρωτίστως συνυφασμένες με την πολιτιστική της κληρονομιά και το πολιτιστικό της μέλλον, που τροφοδοτούνται από την πολυμορφία και διαφορετικότητα των λαών της[10]. Χαρακτηριστική η ομολογία του Jean Monnet πως, αν μπορούσε να ξεκινήσει εκ νέου την Ευρώπη, θα ξεκινούσε από τον πολιτισμό.

Η ΕΕ, από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, εδραιώνεται σε μια συνεχή διαδικασία πολιτικής διαπραγμάτευσης. Στις πολιτικές συναινέσεις οικοδομείται το μέλλον και οργανώνεται η πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση[11]. Τα πολιτιστικά ζητήματα, ακόμα και όταν την παρουσία τους διαχειρίζονται μεγάλες πολιτιστικές εταιρείες, είναι βαθύτατα πολιτικά και βρίσκονται στον πυρήνα του μέλλοντος της Ευρώπης, προσφέροντας κοινό υπόβαθρο και συγχρόνως διαφορετικότητα, πολυμορφία και ιδιαιτερότητα. Το άρθρο 167 της Συνθήκης της Λισσαβόνας[12], συνεπικουρούμενο και από άλλες διατάξεις της Συνθήκης[13], παρέχει επαρκές έρεισμα για την διασφάλιση πολιτιστικής δράσης, με την ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και την ενθάρρυνση, για το σκοπό αυτό, της μεταξύ τους συνεργασίας.

Η παρουσία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στη λειτουργία και ζωή των αστικών κέντρων, οδεύει ανοδικά, ακολουθώντας τον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης και αύξησης του ποσοστού ελεύθερου χρόνου. Η μητροπολιτική Αθήνα αποτελεί έναν από τους κορυφαίους πόλους συγκέντρωσης της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, πλούσια σε ιστορική διαδρομή ανά τους αιώνες, με ταυτότητα και αναγνωρισιμότητα του πολιτιστικού της φορτίου. Είναι καιρός να συνειδητοποιήσουμε, να ενστερνιστούμε, να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες και να διεκδικήσουμε τα οφέλη από το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα.

3.3. Σχέσεις πολιτισμού και οικονομίας

Ο πολιτισμός, πέρα από το καθαρά πολιτικό και το τεράστιο ιδεολογικό ενδιαφέρον, έχει σαφές οικονομικό ενδιαφέρον. Η σημασία του δεν περιορίζεται μόνον στις ευρωπαϊκές πολιτιστικές ταυτότητες, αλλά επεκτείνεται και στη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, σε κρίσιμους τομείς που ενδιαφέρουν την οικονομία και την απασχόληση. Συνιστά σημαντικό παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη των πόλεων, στο βαθμό που επηρεάζει άλλους παραγωγικούς τομείς, προσφέρει θέσεις εργασίας και συνδέεται με την οικονομία και διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, στοιχείου- δείκτη της ποιότητας ζωής. Προγράμματα και στατιστικές δείχνουν πως οι νέες θέσεις εργασίας, σε μεγάλο ποσοστό, έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον τομέα του πολιτισμού[14]. Ειδικότερα στην Ευρώπη, από τη δεκαετία του '80 η στροφή προς πολιτιστικές πολιτικές ανάπτυξης χαρακτηρίζει τις στρατηγικές πολιτικές επιλογές για την ανάκτηση του δυναμισμού και την αναδημιουργία των πόλεων[15]. Οι όποιες δυσμενείς επιρροές στην ανάπτυξη, προϊόν επερχόμενων κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, αντιμετωπίζονται μέσω της ανάδειξης και εφαρμογής στρατηγικών πολιτικών, που εστιάζονται στην πολιτιστική αστική αναζωογόνηση.

Στην Αθήνα η αναγνώριση της πολιτιστικής ανάπτυξης ως πεδίου παραγωγής, ως εργαλείου για την οικονομική ανάπτυξη, η συμπληρωματικότητα πολιτιστικών λειτουργιών και οικονομίας βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στον τομέα του τουρισμού. Η πόλη διαθέτει πλούσια αστική ιστορική διαδρομή, που αποτυπώνεται σε μνημεία, σε κτιριακό πλούτο (όσου δεν θυσιάστηκε στην ικανοποίηση πρόσκαιρων αναγκών), με αντίστοιχη αναγνωσιμότητα, παρά την εγκατάλειψη στη φθορά του χρόνου και την απαξίωση στην οποία περιήλθε σημαντικό μέρος αυτών.

Η Πρωτεύουσα διαθέτει ήδη συγκριτικά πλεονεκτήματα, που επιτρέπουν τη διεκδίκηση ρόλου ως κέντρου αστικού τουρισμού και μάλιστα όχι εποχιακού. Η ενίσχυση της θέσης της, ως πολιτιστικής μητρόπολης στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, παρέχει δυνατότητες για την ανάδειξή της σε κορυφαίο πόλο τουριστικής έλξης, με συνακόλουθες θετικές επιπτώσεις στον τουρισμό, την οικονομική και κοινωνική ζωή του συνόλου της χώρας. Η εκπόνηση και εφαρμογή σχεδίου διαχείρισης της πολιτιστικής προσφοράς, με τον εντοπισμό των αγορών-στόχων και με δράσεις

προβολής στις αγορές αυτές, θα φέρει στην επιφάνεια αντίστοιχες ευκαιρίες τουριστικής δικτύωσης, ανάλογες με αυτές των μητροπόλεων της κεντρικής, δυτικής και βόρειας Ευρώπης, στις οποίες σημαντικό ποσοστό έλξης δεν οφείλεται μόνο στην ευχερή πρόσβαση και τις υψηλού επιπέδου υποδομές, αλλά και στην προσφορά ποικίλων πολιτιστικών αγαθών[16].

4. Αναγκαίες πολιτικές επιλογές και δράσεις

Η προσέγγιση του στόχου απαιτεί μια άλλη φιλοσοφία σχεδιασμού, απαγκιστρωμένη από αντιλήψεις που εξαντλούνται σε ρητορικές, μεγαλόπνοες επιδιώξεις. Χρειάζονται συστηματικές προσπάθειες, συντονισμένες δράσεις των επί μέρους δημόσιων πολιτικών, υιοθέτηση νέων καινοτόμων πρακτικών και συνεπής προγραμματισμός. Απαιτείται πρωτίστως η δημιουργία περιβάλλοντος πλούσιου σε πολιτιστική και κοινωνική υποδομή, η ανάδειξη των ποιοτικών εκείνων χαρακτηριστικών της Πρωτεύουσας που συνδέονται με τον πολιτισμό και τον τουρισμό. Απαιτείται ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δραστηριοτήτων αστικής πολιτικής, που εστιάζονται στην ενίσχυση και ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας, ενδυνάμωση του ιστορικού περιβάλλοντος και της ιστορικής μνήμης, πολεοδομική έκφραση του σύγχρονου πολιτισμού, αναβίωση του παλιού και δημιουργία σύγχρονου πολιτιστικού πυρήνα[17].

Στην κατεύθυνση αυτή δεν συνάδουν πολιτικές χωρικής ανάπτυξης που συνεχίζουν να αποδέχονται τις επεκτάσεις των σχεδίων πόλεων και τα νέα *«ιδιωτικά οικιστικά προγράμματα»*, έστω και αν *«η αναγκαιότητά τους τεκμηριώνεται βάσει της κατανομής των προγραμματικών μεγεθών»*. Αντίθετα, βαρύτητα αρμόζει να δοθεί σε επιλογές περισσότερο ποιοτικές, περιβαλλοντικές και συνεπώς ανθρώπινες. Η σημερινή Πρωτεύουσα, υποχείριο της άναρχης ανάπτυξης, αφέθηκε χωρίς ρίζες και μνήμη, στην άβυσσο που τη χωρίζει από τον αρχαιολογικό και νεότερο μνημειακό της πλούτο. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως το πρόσφατο έργο ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και τα όσα στοιχεία απομένουν από το νεοκλασικισμό, που εισήγαγαν το 19ο αιώνα Βαυαροί αρχιτέκτονες, αυτό που απλόχερα προσφέρει είναι η

ασφυξία του δημόσιου χώρου, η «νομαδικότητα» της έκφρασης, η απουσία του «μοναδικού»[18].

Η αξιοποίηση, ανάδειξη και ένταξη στη ζωή της πόλης του διαθέσιμου, περιθωριοποιημένου αστικού πλούτου, με παράλληλη αναβίωση και ανάδειξη της πολεοδομικής, αρχιτεκτονικής, πολιτισμικής ζωής του δημόσιου χώρου αποτελεί χρέος και πρόκληση. Είναι ανάγκη να υιοθετηθούν και εφαρμοστούν ολοκληρωμένες επεμβάσεις ανάπλασης (με την ουσιαστική έννοια του όρου), να αναδειχθεί ο ιστός της πόλης, που ασφυκτιά σήμερα κορεσμένος από ένα συνονθύλευμα ετερόκλητων λειτουργιών, ή έχει περιέλθει σε εγκατάλειψη, σε αχρηστία. Η πολεοδομική αναδιάρθρωση να στηρίξει το πολυσύνθετο σύστημα της σύγχρονης κοινωνικής και οικονομικής ζωής, να διασφαλίσει ισορροπίες με διασπορά των δραστηριοτήτων στο σύνολο του αστικού χώρου και ύπαρξη πολλαπλών λειτουργιών στο κέντρο. Να μεταβληθεί ριζικά η προς την ενδοχώρα εσωστρέφεια της πόλης, που λειτουργεί αποκομμένη από το θαλάσσιο μέτωπο, στο οποίο έχει το φυσικό χάρισμα και την τύχη να ανοίγεται. Όταν ο ευρύτερος αστικός χώρος λειτουργεί ισόρροπα, μέσα στα όρια των περιβαλλοντικών αντοχών του, η αρμονία και η ποιότητα θα επιτευχθούν, γιατί αποτελούν συνέπεια της εύρυθμης λειτουργίας κάθε τμήματός του[19].

Ας δούμε, με ειλικρίνεια και νηφαλιότητα, την πραγματικότητα. Οι εντάξεις σε σχέδιο, τα νέα οικιστικά προγράμματα αποτελούν εύκολες λύσεις, προσοδοφόρες για τον ιδιωτικό τομέα και εν πολλοίς αδάπανες για το δημόσιο. Το οικονομικό όφελος που προσφέρουν είναι άμεσα απτό και μετρήσιμο, ενώ αντίθετα το περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος που συνεπάγονται είναι μακροπρόθεσμο και όχι εύκολα μετρήσιμο. Και όσο οι «εντάξεις» συνεχίζονται, οι αναπλάσεις αποβάλλονται αυτόματα από τις δυνάμεις της αγοράς.

Στον Ευρωπαϊκό χώρο, αντίθετα προς τη δική μας πραγματικότητα, οι αναπλάσεις αστικών περιοχών αποτελούν σημαντικές χωρικές επεμβάσεις, ικανές να δώσουν απάντηση σε κρίσιμα ζητήματα. Τέτοια όπως, η αναβάθμιση υποβαθμισμένων περιοχών, με ανάσχεση της φθοράς και επανένταξή τους στις κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, ο περιορισμός αναγκών σε νέα δόμηση, η ανακύκλωση χώρου, η εξοικονόμηση φυσικών πόρων και ενέργειας, η προστασία της υπαίθρου, η πρόληψη κλιματικών αλλαγών. Παρέχουν ευκαιρίες εργασίας σε ευρύτατη κλίμακα ειδικοτήτων, ενώ, δεδομένων των φιλοπεριβαλλοντικών χαρακτηριστικών τους,

ανταποκρίνονται στις αρχές χωρικού σχεδιασμού αειφόρου ανάπτυξης, αλλά και στις αξίες που γεννώνται σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όπως αυτή που διεθνώς βιώνεται σήμερα[20]. Κατ' εξοχήν δε συμβάλλουν στην ανάδειξη της πολιτισμικής εικόνας της πόλης, στην άνθηση της πολιτιστικής οικονομίας, στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Ωστόσο στην Ελλάδα ο σχεδιασμός δεν πάσχει γιατί μας λείπουν, ή δεν μας είναι γνωστά, τα δέοντα νομικά εργαλεία. Παρά τις καθυστερήσεις, τις ελλείψεις, τις αντιφάσεις, η χώρα είναι εφοδιασμένη, μέσα από τρεις παράλληλες εισροές -εθνικό δίκαιο, κοινοτικό δίκαιο, διεθνείς συμβάσεις- με ικανά, σε πεδίο κάλυψης και περιεχόμενο, νομοθετήματα. Η παθογένεια έγκειται στην αδυναμία εφαρμογής τους, στην καταστρατήγηση, στην αθέτηση[21]. Σε κάθε περίπτωση, τα προβλήματα της άμορφης Αθηναϊκής μητρόπολης δεν επιλύονται μόνο με νόμους, αλλά με έξυπνες και αποδοτικές πολιτικές που εξειδικεύονται σε επιχειρησιακά σχέδια, ενεργήματα και πρακτικές.

Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, οι οικονομικές συγκυρίες και η παγκόσμια στροφή στην πράσινη οικονομία δημιουργούν και για την Ελληνική Πολιτεία ευκαιρία να ενστερνιστεί και να εφαρμόσει ανάλογες πολιτικές.

Είναι αισιόδοξο το γεγονός ότι η Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής θα προχωρήσει, σύμφωνα με δηλώσεις της, σε συνολική επανεξέταση του ΣΝ του νέου ΡΣΑ. Εξαιρετικά παρήγορα και ενθαρρυντικά είναι και τα όσα η Υπουργός εξέφρασε, για την επανασύνδεση πόλης και πολιτών που θα πρέπει «...να ζήσουν πιο ελεύθεροι και πιο δημιουργικοί σε μια πόλη που χάνεται στους αιώνες και επανασχεδιάζεται για να ζήσει άλλο τόσο. Η επέκταση της Αθήνας δεν ξορκίζεται με λόγια αλλά ξαναφτιάχνοντας το κέντρο της. Θα κάνουμε πράγματα εκεί....»[22]. Η πράξη θα δείξει.

5. Συμπεράσματα

Είναι καιρός να γυρίσουμε σελίδα. Να εγκαταλείψουμε την προσήλωση στην εικονική πολιτική, στις ανέξοδες εξαγγελίες και στην πληθωρική παραγωγή νομοθετημάτων. Να προσανατολιστούμε στη χάραξη και εφαρμογή χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού που απαντάει στα προβλήματα και ανταποκρίνεται στη λογική της εφικτότητας.

Η διατράνωση της διεθνούς ακτινοβολίας της Ευρώπης ως πολιτιστικής ενότητας, ταυτόχρονα ποικιλόμορφης και διαφορετικής, αποτελεί στοιχείο του πολιτικού οράματος της ΕΕ, αναγκαία βάση για την κατάκτηση και εδραίωση του αισθήματος της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Η μητροπολιτική Αθήνα, ενισχύοντας και αναδεικνύοντας τη δική της πολιτιστική ταυτότητα, διαθέτει στρατηγικά, ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για να διακριθεί στην ευρωπαϊκή αυτή πορεία.

Η κατάλληλη διαχείριση και προβολή των πολιτιστικών στοιχείων, διαχρονικά, η αποκατάσταση και ανάδειξη του δομημένου ιστορικού περιβάλλοντος και μνημειακού πλούτου, οι πολιτιστικές υποδομές και λειτουργίες, θα προσδώσουν νέα δυναμική στον υποβαθμισμένο αστικό χώρο, θα τον καταστήσουν ελκυστικό για νέες επενδύσεις και επισκέπτες, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τον τουρισμό και την οικονομία.

Υπάρχει λοιπόν για την Αθήνα μια άλλη προοπτική. Αυτή του πολιτισμού, που μπορεί να αναδείξει νέες αναπτυξιακές δυνατότητες και να βοηθήσει την Πρωτεύουσα στην κατάκτηση ουσιαστικής θέσης στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο. Και παράλληλα να συμβάλλει στην προώθηση μιας ευρύτερης στρατηγικής για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού χώρου στην Ευρώπη και διεθνώς.

Βιβλιογραφία-Σημειώσεις

[1] ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ «Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού

Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης». Απόφ. 6876/4871/2008 (Α΄ 128/3.7.2008), άρθρο 5.

[2] ΥΠΕΧΩΔΕ, ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ (ΡΣΑ), Αθήνα, 2009, άρθρα 4,5. Διαθέσιμο από: <https://www.minenv.gr/press.html> [πρόσβαση, 23 Απριλίου 2009]

[3] Γ. Παπαδημητρίου (εισαγωγή-επιμέλεια), «Η κοινωνία των πολιτών και η εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου», Νόμος+Φύση, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007, σ. 10,11.

[4] Γ. Γιαννακούρου, «Ο σχεδιασμός των μητροπολιτικών περιοχών στην Ελλάδα: Θεσμοί και Πολιτικές», ΙΑΠΑΔ Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2003, «Μητροπολιτική Διακυβέρνηση/Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα», Π. Γετίμης/Γ. Καυκαλάς (επιμ.), σ. 63 επ.

[5] Ρ. Κλαμπατσέα/Π. Σαμαρίνης, «Χωρικές ενότητες και πολεοδομικά κέντρα». Εισήγηση στην ημερίδα «Το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αττικής 2009. Κριτική αποτίμηση-Προοπτικές». Ε.Μ.Π./Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος/Σχολή Αρχιτεκτόνων, Αθήνα Ιούνιος 2009. Πρακτικά διαθέσιμα από www.arch.ntua.gr/envlab

[6] Ρ. HABERLE, «Υπάρχει ένας Ευρωπαϊκός δημόσιος χώρος;». Εισήγηση στο Forum Σύγχρονη Πολιτεία 3, 1999. Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, σχόλια Γ. Παπαδημητρίου/Δ.Θ. Τσάτσου, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999, βλ. ΙΙ.4. «Στοιχεία του ευρωπαϊκού δημόσιου χώρου: ο δημόσιος χώρος ως πολιτισμός», σ. 28.

[7] Δ. Παπαγιάννη «Ο πολιτισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση», εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, βλ. 1. Εισαγωγή, σ. 21 επ.

[8] Δ. Οικονόμου/Π. Γετίμης/Ζ. Δεμαθάς/Γ.Πετράκος/Γ. Πυργιώτης, «Ο διεθνής ρόλος της Αθήνας», Δ. Οικονόμου (επιστ. ευθύνη), ΥΠΕΧΩΔΕ, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2001.

[9] Δ. Παπαγιάννη, 1995, όπ.π. (σημ. 7), βλ. 3. «Το κοινοτικό κερκτημένο στον

πολιτιστικό τομέα μέχρι τη Συνθήκη του Μάαστριχτ», σ. 52 επ.

[10] *P. HABERLE*, 1993, όπ.π. (σημ. 6), βλ. II.3 « Η πραγματικότητα στην Ευρώπη», σ. 24.

[11] *E. Βενιζέλος*, ομιλία στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη «Πολιτισμός, Πνευματική Ιδιοκτησία και Κοινωνία της Πληροφορικής». Οργάνωση από Υπ. Πολιτισμού κατά την Ελληνική Προεδρία στην ΕΕ, Αθήνα Απρίλιος 2003. Πρακτικά διάσκεψης διαθέσιμα στο Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου.

[12] Συνθήκη της Λισαβόνας (Μεταρρυθμιστική Συνθήκη), άρθρο 167 «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» (πρώην 151 Συνθήκης Ήμστερνταμ). Οι κοινοτικές αρμοδιότητες προσδιορίζονται στις παρ. 1, 2, 3. Με την παρ. 4 εισάγεται ρήτρα υποχρέωσης αποχής της Ένωσης από δράσεις (βάσει άλλων διατάξεων των Συνθηκών) που ενδέχεται να θίγουν τις πολιτιστικές ευαισθησίες των Κ.μ.

[13] Συνθήκη της Λισαβόνας, Προοίμιο (αναφορά στην πολιτιστική, θρησκευτική, ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης, στις σχέσεις των λαών με σεβασμό στην ιστορία, τον πολιτισμό, τις παραδόσεις). Άρθρο 107 παρ. 3δ (πρώην 87) εισάγει λανθάνουσα πολιτιστική ρήτρα (επιχορηγήσεις για την προώθηση του πολιτισμού και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς). Κατά τα άρθρα 165, 167 (πρώην 149, 150) εκπαίδευση και παιδεία αποτελούν ειδική πολιτιστική αποστολή της ΕΕ (σεβασμός προς την πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία). Επίσης άρθρο 3.

[14] *Λ. Μενδώνη*, 2003. Ομιλία στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη, όπ.π. (σημ. 11).

[15] *N. Σουλιώτης*, «Πολιτιστικές στρατηγικές και αστική αναζωογόνηση στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: Τοπικές συνθήκες και παγκόσμιες τάσεις». Εισήγηση στο 20 Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος Σεπτέμβριος 2009. πρακτικά, τ.ΙΙ, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2009, σ. 665 επ.

[16] *A. Deffner/T. Metaxas*, «Developing Place Marketing Pilot Plans in North and South Europe: A Methodological Approach». DRPD Discussion Paper Series 13, 2007, p. 349-366.

[17] *Α. Αραβαντινός*, «Ειδικές θεωρήσεις για το κέντρο της Αθήνας και λοιπές συγκεντρώσεις κεντρικών λειτουργιών». Εισήγηση στην ημερίδα ΣΕΠΟΧ «Κριτική τοποθέτηση στο νέο σχέδιο νόμου για το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής», Αθήνα Ιούλιος 2009. Πρακτικά διαθέσιμα από www.sepox.gr

[18] *Τ. Θεοδωρόπουλος*, «Με την ανάσα της Αθήνας και της Ρώμης», εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 2006, βλ. για την αιτιολόγηση των όρων «νομαδικό» και «μοναδικό», σ. 63.

[19] European Commission/Expert Group on the Urban Environment «European sustainable cities» ch.7.3. «Sustainability and urban cultural heritage, leisure, and tourism» Brussels, 1996, p. 217-232.

[20] *Τ.Θ. Κωστάκη*, «Οργανωμένη αποκατάσταση ιστορικών κτιρίων και συνόλων και κοινωνική συμμετοχή, ως εργαλεία ανάπλασης, αναβάθμισης και διαχείρισης των αστικών κέντρων», 2009. Εισήγηση σε συνέδριο, όπ.π. (σημ.15), σ. 659.

[21] *Γ. Παπαδημητρίου*, «Περιβαλλοντικά επίκαιρα», Νόμος+Φύση, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007, βλ. «Η προστασία του περιβάλλοντος δοκιμάζεται στην εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου», σ. 51-53.

[22] ΓΕΥΜΑ ΜΕ ΤΗΝ «Κ». Συνάντηση/συζήτηση της Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής *Τίνας Μπιρμπίλη* με το δημοσιογράφο *Τάκη Καμπύλη*, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ/29 Δεκεμβρίου 2009, σ. 26.